

Činnost vězeňských kaplanů během Norimberského procesu

Jan Beránek

Tento příspěvek vznikl na základě plné finanční podpory a je výstupem studentského vědeckého projektu na Právnické fakultě Univerzity Karlovy SVV č. 260358 *Kritická analýza pramenů práva se zřetelem na problémy jejich interpretace a retroaktivitu.*

Průběh a význam Norimberského procesu, tedy procesu Spojené státy americké a spol. proti Hermannu Wilhelmu Göringovi a spol. před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku, byl již v minulosti v odborné literatuře zpracován z mnoha hledisek. Kromě právních otázek, které v průběhu procesu vyvstaly, se autoři věnovali například též vlivu procesu na počínající studenou válku, či zkoumali působení a činnost vězeňských psychologů během procesu.

Problematika pastorační péče, kterou spojenečtí vězeňští kaplani poskytovali vězněným vrcholným představitelům nacistického režimu, však byla po dlouhou dobu neprávem opomíjena. Informace o činnosti vězeňských kaplanů během Norimberského procesu se v poslední době objevují v dílech některých cizojazyčných autorů, zejména americké provenience, avšak v české a slovenské literatuře toto téma dosud zpracováno nebylo.

Cílem tohoto článku je zprostředkovat informace o této méně známé, ale velmi zajímavé problematice, a nabídnout další možný náhled na události spojené s patrně nejznámějším mezinárodním procesem s válečnými zločinci.

1. Příchod vězeňských kaplanů do věznice v Norimberku

Již od svého počátku byl proces s hlavními představiteli nacistického režimu ostře sledován. Samotná koncepce vypořádání se s nacistickými zločinci soudní cestou měla od počátku mnohé odpůrce,¹ kteří se obávali, že se procesy nepodaří dovést do konce a celá akce skončí fiaskem, obdobně jako procesy v Lipsku, Konstantinopoli a na Maltě po první světové válce.² Idea procesů s nacistickými zločinci se nakonec i přes hlasy odpůrců prosadila, avšak její zastánci si byli vědomi toho, že proces s nacistickými špičkami musí proběhnout hladce, aby mohlo dojít i k dalším, následným procesům s nacistickými zločinci.

Velitel věznice, v níž byli obžalovaní nacisté zadržováni, plk. Burton C. Andrus, si uvědomoval zhoršující se duševní stav vězňených nacistů, který ohrožoval průběh celého procesu. Andrus se domníval, že kromě péče, kterou vězňům poskytovali vojenští psychologové, je třeba zajistit jim i péči duchovní, a zažádal proto o převelení vybraných vojenských kaplanů do věznice, kde měli působit jako vězeňští kaplani.³

Obavy plukovníka Andrusa se ukázaly jako oprávněné: 25. října 1945 spáchal ve své cele sebevraždu obžalovaný Robert Ley, bývalý vedoucí Německé pracovní fronty. V dopise na rozloučenou napsal mimo jiné následující: „Zřekli jsme se Boha, a proto nás Bůh opustil. Vyměnili jsme Boží milost za lidskou zvůli. Antisemitismem jsme porušili Boží přikázání. Antisemitismus zatemnil náš rozum a učinili jsme tragické chyby. Je těžké přiznat chybu, ale v sázce je osud celého našeho národa. My nacisté musíme najít odvahu zbavit se antisemitismu. Musíme vysvětlit mladým, že to byla chyba.“⁴

¹ Jedním z nejvýraznějších odpůrců procesů byl americký ministr financí Henry Morgenthau ml., který se zasazoval o to, aby byli prominentní nacisté zastřeleni okamžitě po jejich zadržení. Není bez zajímavosti, že Morgenthaův otec působil během první světové války jako velvyslanec Spojených států amerických v Osmanské říši a jeho syn tak byl svědkem masakrů, kterých se mladoturecký režim dopustil na křesťanském obyvatelstvu, i neúspěšných poválečných pokusů o potrestání viníků. Srov. OLICK, Jeffrey K., *The Sins of the Fathers: Germany, Memory, Method*, Chicago, IL, 2016, s. 81.

² BASS, Gary Jonathan, *Stay the Hand of Vengeance: The Politics of War Crimes Tribunals*, Princeton, NJ, 2000, s. 181–187.

³ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg. An American Army Chaplain and the Trial of the Nazis*, New York, NY, 2014, s. 64.

⁴ *Dr. Ley, Nazi Leader, Leaves Note Urging Germans to Rid Nation of Anti-semitism*, dostupné na: <<https://perma.cc/P9JS-MZTV>> (1. 7. 2018).

V Norimberku měli působit dva kaplani. Část vězňů se hlásila ke katolické církvi nebo alespoň pocházela z katolických rodin, část se hlásila k některé z evangelických církví nebo alespoň pocházela z rodin hlásících se k některé z evangelických církví. Pro službu v norimberské věznici byli vybráni otec Sixtus O'Connor a pastor Carl Eggers, ten však byl po měsíci služby vystřídán pastorem Henrym Gereckem.⁵

Otec O'Connor se narodil v roce 1909 v Oxfordu ve státě New York a v roce 1933 vstoupil do řádu menších bratří františkánů a přijal řeholní jméno Sixtus.⁶ Od roku 1934 do vypuknutí druhé světové války studoval filosofii v Německu a v roce 1942 dostal svolení k tomu, aby sloužil v armádě Spojených států jako vojenský kaplan, v armádě však začal působit až v roce 1943.⁷ Jako vojenský kaplan sloužil v 11. obrněné divizi a později v 1. pěchotní divizi. Účastnil se osvobození koncentračních táborů Mauthausen a Gusen, kde na vlastní oči viděl nacistická zvěrstva. Později popsal, že v osvobozených táborech udělal svátost pomazání nemocných více než dvěma tisícům vězňů a vedl pohřební obřad pro téměř tři tisíce vězňů.⁸ Pro službu ve vězení v Norimberku byl vybrán díky tomu, že mluvil plyně německy, díky studiu a vojenské službě znal situaci v Německu a měl přímou zkušenost s bestialností nacistického režimu.

Pastor Henry Gerecke se narodil v roce 1893 v Gordonville ve státě Missouri, jeho rodina patřila do Luterské církve Missourského synodu; Gerecke v této církvi později působil jako pastor.⁹ Jako pastor působil Gerecke převážně v St. Louis, kde mimo jiné poskytoval pastorační péči vězňům v městských věznicích.¹⁰ Všichni tři Gereckeho synové narukovali do armády. Nejstarší syn byl během bojů vážně zraněn, u prostředního syna se po bitvě v Ardenách projevil posttraumatický stres, nejmladší rukoval až ke konci války. V roce 1943 vstoupil do armády i Gerecke

⁵ LABINSKY, Daria, *The Chaplain at Nuremberg*, dostupné na: <<https://perma.cc/L8GC-KF3Y>> (1. 7. 2018).

⁶ JORDAN, Brian, *Chaplain at Nuremberg*, 'You absolve them of their sins, not of their actions', dostupné na: <<https://perma.cc/AMS8-BK6E>> (1. 7. 2018).

⁷ Tamtéž.

⁸ DEMERS, Daniel, *Fr. O'Connor: Absolution for Absolute Evil*, dostupné na: <<https://perma.cc/2L4S-P2YQ>> (1. 7. 2018).

⁹ STEPHENS, Don, *Henry Gerecke – Chaplain to Nazi War Criminals*, dostupné na: <<https://perma.cc/P93S-LZ4W>> (1. 7. 2018).

¹⁰ *St. Louis and the Nuremberg Trials*, dostupné na: <<https://perma.cc/36WU-UBAB>> (1. 7. 2018).

jako vojenský kaplan. Působil především v polních nemocnicích a v nemocnicích, jejichž činnost byla obnovena na územích ovládaných americkou armádou, avšak opakovaně navštívil i bývalý koncentrační tábor v Dachau, kde byl konfrontován s pozůstatky nacistického běsnění.¹¹ Pro službu v Norimberku byl Gerecke vybrán, protože již od dětství hovořil plynně německy a měl zkušenosti s pastorační vězňů. Gerecke se zprvu zdráhal pověření přijmout: domníval se, že nemá dostatek zkušeností, aby mohl pastoračně působit na nejhorší nacistické zločince a uvědomoval si, že by již měl nárok na vyřazení z aktivní služby. Nakonec však souhlasil se svým převelením do Norimberku.¹²

Otec O'Connor měl pečovat o duchovní zdraví šesti vězňů. Konkrétně mělo jít o bývalého guvernéra Polska Hanse Franka, bývalého místodržícího Rakouska Arthura Seyss-Inquarta, Heydrichova nástupce v čele Hlavního říšského bezpečnostního úřadu Ernsta Kaltenbrunnera, diplomata a bývalého říšského kancléře Franze von Papena, bývalého župního vedoucího norimberské oblasti a vydavatele obscenního antisemitského plátku *Der Stürmer* Julia Streichera a jednoho z nejvýznamnějších říšských generálů Alfreda Jodla.

Pastor Gerecke pak měl poskytovat duchovní péči patnácti vězněným nacistům, kteří se hlásili k některé z evangelických církví. Byli to říšský maršál a velitel Luftwaffe Hermann Wilhelm Göring, bývalý říšský ministr zbrojního a válečného průmyslu a Hitlerův osobní architekt Albert Speer, Hitlerův zástupce Rudolf Hess, bývalý říšský ministr hospodářství, bankéř a finančník Hjalmar Schacht, bývalý říšský ministr hospodářství Walter Funk, diplomat, bývalý říšský ministr zahraničí a říšský protektor v Čechách a na Moravě Konstantin von Neurath, bývalý říšský ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop, bývalý říšský ministr vnitra a říšský protektor v Čechách a na Moravě Wilhelm Frick, vůdce Hitlerovy mládeže Baldur von Schirach, vrchní ideolog Nacionálně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) Alfred Rosenberg, generální zmocněnec pro distribuci pracovních sil Fritz Sauckel, vrchní velitel Wehrmachtu Wilhelm Keitel, vrchní velitel říšského válečného námořnictva Erich Raeder, říšský veloadmirál a Hitlerův nástupce Karl Dönitz a propagandista a vedoucí říšského rozhlasu Hans Fritzsche.

¹¹ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 8, 32–40.

¹² GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, in: *Saturday Evening Post* č. 9/1951, Indianapolis, IN, s. 18.

2. Vězni v péči otce O'Connora

Z šesti vězňů, o jejichž duchovní život měl otec O'Connor pečovat, dva přímo odmítli jeho návštěvy. Šlo o Alfreda Jodla a Julia Streichera. Jodl s díky odmítl O'Connorovy návštěvy s tím, že sice věří v Boha, ale neuznává církev. Tento postoj byl mezi nacisty rozšířen, mnoho z nich se hlásilo k hnutí *Gottgläubig*. Tato koncepce vytvořená a rozšiřovaná hlavně vůdcem Schutzstaffel (SS) Heinrichem Himmlerem a ideologem Alfredem Rosenbergem řešila nacistické dilema: na jedné straně nacistické špičky ostře brojily proti církvím a perzekvovaly je, na druhé straně se odmítly veřejně přihlásit k ateismu, který byl vnímán jako typický pro nepřátelské Sověty. Koncepce *Gottgläubig* byla postavena na víře v Boha za současného odmítnutí církve a nahrazení křesťanského učení pohanským mysticismem prezentovaným v Rosenbergově knize *Mýtus 20. století*.¹³

Zuřivý antisemita Streicher choval stejnou nenávist i ke křesťanství a odmítal s otcem O'Connorem jakkoliv komunikovat. Otec O'Connor ve snaze změnit Streicherův názor nechal poslat do jeho cely německy psané publikace o křesťanství, ani to však zvrácené názory oplzlého vydavatele nijak nezměnilo, o čemž svědčí poznámky vězeňského psychologa Gustava Marka Gilberta: „Ani na Štědrý večer nebyl Streicher oduševněn křesťanským učením o nic víc než předtím. ‚Kaplan mi tu nechal nějaké brožury, abych si je přečetl, ale já tomu nevěřím ani za mák. Víte, já jsem tak trochu filosof. Často jsem přemýšlel o historce, že Bůh stvořil svět. Přitom se ovšem vždy ptám sám sebe, kdo stvořil Boha, když on stvořil všechno? Vidíte, člověk by se zbláznil, kdyby o tom přemýšlel. A celé to povídání o Kristovi – židovi, který byl synem Božím – nevím. Zní to jako propaganda.“¹⁴

Streicherova absolutní, zaslepená nenávist vůči židovskému národu i křesťanům hraničící s duševní chorobou¹⁵ zmařila veškerou snahu otce O'Connora. I přes výše uvedené otec O'Connor Streichera doprovázel i během cesty na popraviště, stejně jako ostatní vězně.¹⁶

¹³ BANK, Jan, GEVERS, Lieve, *Churches and Religion in the Second World War*, London, 2016, s. 54–56.

¹⁴ GILBERT, Gustave Mark, *Norimberský deník*, Praha, 1971, s. 93.

¹⁵ O nestálosti a podivnosti Streicherova charakteru svědčí i to, že poté, co po celou dobu procesu nevybíravě útočil na židy, prohlásil po čtení závěrečných řečí obžaloby před ostatními spoluvězni, že židé prokázali, že jsou odvážná a bojovná rasa, a že je v případě propuštění odhodlán jít jim pomoci v jejich boji v Palestině. Srov. tamtéž, s. 391–392.

¹⁶ DEMERS, Daniel, *Fr. O'Connor: Absolution for Absolute Evil*, dostupné na: <<https://perma.cc/2L4S-P2YQ>> (1. 7. 2018).

Nejvíce ze všech katolických vězňů oceňoval duchovní péči otce O'Connora bývalý guvernér Polska a nacistický právník Hans Frank osobně odpovědný za likvidaci více než tří milionů osob na území okupovaného Polska. Frank jako jeden z mála vězňených nacistů trpěl silnými výčitkami svědomí, nijak nepopíral svou vinu a vyšetřovatelům poskytl své deníky jako důkazní materiál.¹⁷ Frank velice oceňoval návštěvy otce O'Connora, protože podle jeho slov našel v náboženství útěchu. Otec O'Connor Franka na jeho žádost ve věznici na konci října 1945 pokřtil, poté, co seznal, že Frankova nově nalezená víra není jen pózou a snahou o ovlivnění tribunálu.¹⁸

I při své výpovědi před tribunálem Frank doznal svou vinu a odsoudil nacistický režim s tím, že díky němu ulpěla na německém národě vina, která nebude smyta ani za tisíc let. Večer po své výpovědi se Frank svěřil vězeňskému psychologovi Gilbertovi, že se před tribunálem „musel přiznat ke svým hříchům, aby mohl žít s Bohem v míru a trochu k němu zvednout oči“.¹⁹ Frank byl shledán vinným ve dvou bodech obžaloby, a to za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Za své zločiny byl odsouzen k trestu smrti. Otec O'Connor doprovázel Franka na popraviště. Podle dostupných svědectví byl Frank se svým osudem smířen a byl před svou popravou klidný, čemuž odpovídala i jeho poslední slova: „Modlím se k Bohu, aby přijal mou duši. Kéž mne Pán ve své milosrdnosti přijme. Jsem vděčen za zacházení, kterého se mi ve vězení dostalo. Ježíši, buď milostiv.“²⁰

Za zmínku stojí též skutečnost, že v roce 1981 otce O'Connora navštívil Frankův syn Niklas, který v té době pracoval na knize, která popisovala a zároveň odsuzovala zločiny jeho otce. Frankův syn se otce O'Connora vyptával zejména na průběh poprav.²¹

I ostatní vězni přijímali pastorační péči otce O'Connora s vděkem. Zmínit lze například bývalého říšského kancléře a diplomata Franze von Papena, který byl

¹⁷ *Výpověď obžalovaného Hanse Franka před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku z 18. dubna 1946*, dostupné na: <<https://perma.cc/G8XW-7CKJ>> (1. 7. 2018).

¹⁸ JORDAN, Brian, *Chaplain at Nuremberg*, 'You absolve them of their sins, not of their actions', dostupné na: <<https://perma.cc/45B2-X959>> (1. 7. 2018).

¹⁹ GILBERT, Gustave Mark, *Norimberský deník*, s. 260–264.

²⁰ POSNER, Gerald, *Hitler's Children: Sons and Daughters of Third Reich Leaders*, London, 2017, s. 17.

²¹ JORDAN, Brian, *Chaplain at Nuremberg*, 'You absolve them of their sins, not of their actions', dostupné na: <<https://perma.cc/45B2-X959>> (1. 7. 2018).

soudním tribunálem osvobozen a propuštěn. Von Papen ve svých pamětech na otce O'Connora s vděčností vzpomínal a oceňoval jeho pastorační péči, které si vážil výrazně více než služeb vězeňských psychologů: „Otec Sixtus O'Connor mi byl velkou útěchou během těchto těžkých dnů. Výrazně méně příjemné byly návštěvy těch gentlemanů, kteří si říkali psychologové a psychiatři. Jejich úkolem bylo zkoumat, zdali jsme příčetní, ale jen málo z nich budilo dojem, že mají skutečnou odbornou způsobilost.“²²

Bývalý místodržící Rakouska Arthur Seyss-Inquart prohlašoval před otcem O'Connorem, že se nikdy nepřestal považovat za katolíka, a proto je vděčný za kaplanovu přítomnost ve věznici.²³ Seyss-Inquart se však nikdy zcela nezřekl nacistické ideologie jako mnoho jiných vězňů a stále zachovával určitou věnost Hitlerovi, o čemž svědčí i jeho závěrečná řeč před tribunálem, ve které mimo jiné podivným způsobem obhajoval svůj vztah k Hitlerovi parafrází Markova evangelia: „Hitler pro mne zůstává mužem, který v rámci německých dějin stvořil Velkoněmeckou říši. Sloužil jsem tomu muži. A dnes? Nemůžu dnes volat ‚Ukřižujte ho‘, když ještě včera jsem volal ‚Hosanna‘.“²⁴

Pozitivně na činnost O'Connora reagoval i dříve obávaný vedoucí Hlavního říšského bezpečnostního úřadu Ernst Kaltenbrunner.²⁵ Kaltenbrunner sice opakovaně tvrdil, že nikdy nepřestal věřit v Boha – tuto pozici zastávalo více nacistů ovlivněných Rosenbergovými teoriemi – avšak teprve díky péči otce O'Connora si vybudoval lepší vztah k církvi a dokázal před otcem O'Connorem projevit lítost nad svými činy.²⁶

²² PAPAN, Franz von, *Memoirs*, Boston, MA, 1953, s. 547.

²³ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, in: *Kirchliche Zeitgeschichte* č. 1/2000, Göttingen, s. 24–25.

²⁴ *Závěrečná řeč obžalovaného Arthura Seyss-Inquarta před Mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku z 31. srpna 1946*, dostupné na: <<https://perma.cc/4BX5-Z2GS>> (1. 7. 2018).

²⁵ Poskytovat pastorační péči Kaltenbrunnerovi bylo pro otce O'Connora obzvláště obtížné vzhledem k tomu, že tento obžalovaný osobně odpovídal za správu koncentračního tábora Mauthausen a zločiny v něm spáchané. Osvobození tábora se O'Connor účastnil a na vlastní oči viděl rozsah strašlivých zločinů, které se zde udály.

²⁶ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, s. 124.

3. Vězni v péči pastora Gereckeho

Pastor Henry Gerecke měl podle původního plánu poskytovat pastorační péči celkem patnácti vězňům, avšak dva z vězňů, Hitlerův zástupce Rudolf Hess a vrchní ideolog nacismu Alfred Rosenberg, zcela odmítli pastorovy návštěvy i jakékoliv jeho další snahy. Paranoidní Hess, který byl prvním vězňem, kterého pastor po svém příchodu do Norimberku navštívil, odmítl jakoukoliv duchovní péči s tím, že předpokládá, že po dobu procesu bude plně zaneprázdněn přípravou své obhajoby a zároveň odmítl i Janovo evangelium, které mu bylo nabízeno s tím, že by to mohlo vypadat, že se snaží vylepšit svou pozici před tribunálem, a že si nepřeje projevit před svými vězniteli slabost.²⁷

Ideolog Rosenberg se i během pobytu ve vězení stále držel svých pseudofilosofických teorií a odmítl kaplana s tím, že nemá využití pro jeho „dětsky naivní víru“, ale že je vítán, pokud by ho i přesto chtěl navštěvovat, avšak že se domnívá, že by bylo prospěšnější, kdyby pastor trávil více času s ostatními vězni.²⁸ Rosenberg své názory nijak nezměnil během celého procesu a i před svou popravou odmítl s pastorem promluvit a stejně tak odmítl pronést poslední slova.

Ostatní vězni sice kaplana přímo neodmítli, avšak chovali se k němu ve většině případů odtažitě a dívali se na něho s počáteční nedůvěrou. Bývalý vrchní velitel říšského námořnictva Erich Raeder byl zprvu přesvědčen, že kaplan Gerecke má ve skutečnosti získávat informace od vězňů pro Američany. Raeder se sice ve své cele věnoval studiu Bible, avšak Gereckemu začal důvěřovat až po několika měsících pastorova působení ve věznicích.²⁹

Další z vězněných vojenských velitelů nacistického Německa a Hitlerův nástupce Karl Dönitz sice na rozdíl od Raedera pastora nepodezíral z toho, že je americkým špiónem, avšak domníval se, že rozhovory mezi ním a pastorem o víře a Písmu svatém se nutně stočí k otázce válečné nacistické politiky, což bylo téma, které Dönitz nechtěl rozebírat.³⁰ Avšak poté, co pastor bývalému admirálovi vysvětlil, že vzhledem k tomu, že se v nacistické politice nevyzná a Dönitz sám nemá zájem ji probírat, by se jejich rozhovory týkaly výhradně Božího slova, Dönitz

²⁷ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 93–94.

²⁸ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 19.

²⁹ Poté, co Raeder začal s kaplanem Gereckem spolupracovat, se bývalý velitel námořnictva pravidelně účastnil nedělních kázání a brzy poté rovněž přistoupil k večeři Páně. Srov. TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 109.

³⁰ Tamtéž, s. 107–108.

přijal nabídku pastorovy duchovní pomoci a přislíbil svou účast na společných bohoslužbách: „Vzhledem k tomu, že máte dost odvahy, abyste přišel sem, budu se účastnit Vašich kázání. Domnívám se, že jste schopen mi pomoci.“³¹

Další z vězňů, finančník Hjalmar Schacht, se sice pravidelně účastnil bohoslužeb, avšak odmítal přistoupit k večeři Páně, protože byl stále přesvědčen o tom, že je stíhán neprávem a cítil se uražen tím, že se při procesu ocitl ve společnosti vězňů typu Göringa či Kaltenbrunnera, kterými opovrhoval.³²

Jakoukoliv vinu odmítal rovněž bývalý říšský ministr hospodářství a prezident říšské banky Walter Funk. Tuto jeho pozici nezměnila ani snaha pastora Gereckeho o to, aby tento obžalovaný přiznal svůj podíl viny na nacistických zločinech. Pastor Funka upozorňoval, že jako prezident říšské banky prokazatelně přijímal zlato získané ze zlatých zubů židů zavražděných v koncentračních táborech. Bývalý ministr však i přesto trval na své absolutní nevině.³³

Zpočátku vlažný byl k návštěvám pastora Gereckeho i bývalý ministr zahraničí a říšský protektor Konstantin von Neurath, který Gereckeho upozorňoval, že „nikdy příliš nechodil do kostela“. I on však postupně akceptoval Gereckeho nabídku a k velké radosti své rodiny přijal jeho duchovní vedení. Jeho rodina poté pastorovi napsala děkovaný dopis za to, že von Neuratha dokázal „smířit s Bohem“.³⁴

S nedůvěrou a chladnou odtažitostí se Gerecke setkal i u bývalého říšského ministra zahraničí Joachima von Ribbentropa. Bývalý ministr Gereckemu při prvním setkání oznámil, že ho jeho žena již před lety přesvědčila o tom, aby vystoupil z církve, a že náboženství nepovažuje za zvláště důležitou část života.³⁵ Postupem času však Ribbentrop i přes odpor své ženy začal projevovat zájem o náboženství a začal s pastorem Gereckem debatovat o otázkách víry.³⁶ Bývalý ministr postupně

³¹ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 19.

³² Schacht popíral svou vinu a odpovědnost během celého procesu; pastoru Gereckemu řekl, že k večeři Páně půjde až poté, co ho tribunál osvobodí. Zajímavé je, že Schacht byl na konci procesu skutečně osvobozen a propuštěn. Srov. ROEDER, Bruce, *Beyond Redemption, Part 3: Were the War Criminals Repentant?*, dostupné na: <<https://perma.cc/BX6U-5337>> (1. 7. 2018).

³³ BAUMGARDNER, Randy W. (ed.), *Randolph County Illinois Veterans: Lest We Forget*, Paducah, KY, 2003, s. 190.

³⁴ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 57.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Ribbentropovým základním dilematem byla otázka, zdali člověk může být zároveň patriotem a křesťanem. Poté, co byl pastorem ujištěn, že tyto hodnoty se vzájemně nevylučují, začal se studiem Bible a katechismu. Srov. TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 109–110.

díky pastorační péči začal projevovat lítost nad svými činy a dokonce přesvědčil svou ženu, aby souhlasila s křtem jejich dětí.³⁷ Po vyhlášení rozsudků von Ribbentrop na vlastní žádost přistoupil k večeři Páně a i ve svých posledních slovech před popravou prosil, aby byl Bůh milostiv k jeho duši.³⁸

Zvláštním případem mezi vězňnými nacisty byl Wilhelm Frick. Bývalý ministr vnitra sice pastorovi okamžitě potvrdil, že se bude účastnit kázání, ale jinak reagoval na Gereckeho činnost lhostejně a odtažitě (obdobný postoj zastával i k celému procesu). O to překvapivější pak byla jeho slova při poslední návštěvě pastora těsně před Frickovou popravou, ve kterých se Gereckemu svěřil, že díky kázání dospěl k víře v to, že Kristus smyl jeho hříchy.³⁹

Část vězňů naopak přítomnost pastora Gereckeho vítala již od jeho příchodu do věznice. Pastor ve svých vzpomínkách líčí své překvapení, když po vstupu do cely Wilhelma Keitela našel bývalého velitele Wehrmachtu ponořeného do studia Písma svatého.⁴⁰ Překvapený pastor se zprvu domníval, že Keitel četbu Bible pouze předstírá, aby byl tribunálem vnímán v lepším světle, avšak po prvních rozhovorech s bývalým důstojníkem a po společné modlitbě v Keitelově cele dospěl k závěru, že Keitelova lítost a pokání jsou skutečné.⁴¹ Ze záznamů pastora Gereckeho vyplývá, že Keitel byl za poskytnutou duchovní péči skutečně vděčný. Poté, co byl pastorem přípuštěn k večeři Páně, se měl podle Gereckeho svědectví vyjádřit takto: „Pomohl jste mi více, než vůbec tušíte. Kéž Kristus stojí při mne. Tolik ho potřebuji.“⁴²

Návštěvy pastora Gereckeho vítal od počátku i generální zmocněnec pro distribuci pracovních sil Fritz Sauckel. Sauckel se ihned zajímal o to, jaké kroky musí podniknout, aby byl pastorem přípuštěn k večeři Páně.⁴³ Z pastorových vzpomínek

³⁷ Tamtéž, s. 152–153.

³⁸ McGAHEY, James, *Henry Gerecke, Chaplain to the Nazis at Nuremberg*, dostupné na: <<https://perma.cc/3G4T-AGWM>> (1. 7. 2018).

³⁹ GILLESPIE, John D., *Ideas Matter: Considering Jesus Christ*, Overland Park, KS, 2014, s. 24–25.

⁴⁰ Keitel se pastorovi svěřil, že při sobě měl Bibli během obou světových válek a že díky současnému studiu Bible pochopil, že Bůh může milovat i takového hříšníka, jakým je on. Zároveň Keitel projevil vděčnost Američanům, že projevují starost o duše vězňů a poskytují jim duchovní vedení. Srov. GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 19.

⁴¹ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, s. 121.

⁴² BAUMGARDNER, Randy W. (ed.), *Randolph County Illinois Veterans: Lest We Forget*, s. 190–191.

⁴³ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 110–113.

vyplývá, že Sauckelovou největší starostí bylo, co se v případě, že bude odsouzen k trestu smrti, stane s jeho ženou a početným potomstvem (Sauckel měl se svou ženou celkem deset dětí). Sauckel sám sebe nevnímal jako zločince; domníval se, že dělal pouze to, co bylo během války nutné, a upozorňoval, že se pro „nuceně nasazené“ snažil vyjednat co nejlepší podmínky a i během procesu budil dojem, že zcela nerozumí jednotlivým obviněním a neuvědomuje si zločinnost hitlerovského režimu. I přes výše uvedené je však nutné konstatovat, že ačkoliv se Sauckel nepovažoval za zločince v právním smyslu, uvědomoval si svou morální odpovědnost a alespoň před pastorem se kál ze svého jednání.⁴⁴

Skupina vězňů, která se skládala z bývalého říšského ministra zbrojního a válečného průmyslu Alberta Speera, vůdce Hitlerovy mládeže Baldura von Schirach a vedoucího říšského rozhlasu a propagandisty Hanse Fritzscheho, požádala pastora o to, aby je učil té části katechismu, která pojednává o svátosti večeře Páně, a kterou pozapomněli.⁴⁵ Všichni tři obžalovaní přistoupili společně po několika týdnech studia Bible a katechismu k večeři Páně.⁴⁶ Všichni tři obžalovaní rovněž před pastorem i tribunálem projeví lítost nad svým konáním a odsoudili hitlerovský režim. Speer tento postoj zastával již před začátkem procesu,⁴⁷ von Schirach a Fritzsche až poté, co byli konfrontováni s důkazy o nacistických zločinech. Von Schirach byl hluboce zasažen filmem o nacistických zvěrstvech promítaným před tribunálem a později se před pastorem vyjádřil, že veškerou energii, kterou vložil do budování Hitlerovy mládeže, měl použit k šíření skutečných křesťanských principů.⁴⁸

Poslední vězeň v péči pastora Gereckeho, Hermann Göring, se k poskytované pastorační péči stavěl podobně jako k celému procesu a projevoval se pomocí pro něho typických teatrálních gest ve snaze vytvořit kolem své osoby auru nespravedlivě vězňeného hrdiny. Během prvního setkání s kaplanem mu oznámil, že doufá,

⁴⁴ Tamtéž, s. 113.

⁴⁵ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 19–57.

⁴⁶ Ve chvíli, kdy tito vězni přijímali svátost, opustili vojáci, kteří vězně hlídali na každém kroku, prostor vězeňské kaple se slovy, že zde nebudou potřeba vzhledem k tomu, že jde o čistě duchovní záležitost a vězni při ní nepotřebují eskortu. Srov. STEPHENS, Don, *Henry Gerecke – Chaplain to Nazi War Criminals*, dostupné na: <<https://perma.cc/NYK6-F8Z4>> (1. 7. 2018).

⁴⁷ Během jednoho rozhovoru se kaplanovi svěřil, že se domnívá, že úpadek nacistického režimu způsobilo absolutní opomíjení skutečných křesťanských hodnot. Srov. TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 115.

⁴⁸ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 57.

že ho pastor bude pravidelně navštěvovat a dokonce se nabídl, že přesvědčí Hesse, který jakoukoliv duchovní péči tvrdošíjně odmítal, aby se kázání rovněž účastnil.⁴⁹

Kaplan Gerecke se však přesvědčil, že ze strany Göringa jde spíše o přizemní pragmatismus než o projev lítosti a snahy o nápravu poté, co náhodou vyslechl rozhovor Göringa s Hessem, ve kterém se bývalý říšský maršál snažil Hesse přesvědčit o tom, že účast na bohoslužbách pomůže jejich reputaci u vězňů. Hess i přes tyto argumenty duchovní péči pastora Gereckeho stále odmítal.⁵⁰ Pastor Gerecke brzy zjistil, že většina Göringových činů je vedena jeho egem a snahou o udržení postavení „vůdce vězňů“ a posílení jeho pseudohrdinské pózy: bývalý maršál například kaplanovi oznámil, že se samozřejmě bude účastnit společných bohoslužeb a kázání, a že jeho přítomnost jistě přesvědčí i ostatní vězně k účasti.⁵¹

Vztah bývalého velitele Luftwaffe k víře a náboženství zůstával během celého procesu poměrně chladný. Společná kázání a bohoslužby vnímal Göring spíše jako společenskou událost a nepřikládal jim žádnou duchovní hloubku, o čemž svědčí i slova, která pronesl v přítomnosti vězeňského psychologa Gilberta: „Když jsme odcházeli z cely, řekl jsem mu, že mu nechci překážet, aby se mohl odebrat do kaple na modlitby, protože Bůh ví, že to potřebuje. Zase se začal smát a sarkasticky řekl: ‚Modlitby? Na co, k čertu! Je to jen příležitost dostat se na půlhodinku z této proklaté cely.‘“⁵²

Den před plánovanými popravami se pastor Gerecke snažil naposledy přesvědčit Göringa k tomu, aby skutečně přijal nabízenou duchovní péči a projevil lítost a pokání (k tomu Göringa nabádala při poslední návštěvě i jeho manželka a malá dcera). Göring po pastorově řeči začal otevřeně zpochybňovat Gereckeho víru, učení Bible a základy křesťanství a prohlásil, že podle něj byl Kristus jen „další chytrý žid“, načež šokovanému pastorovi oznámil, že i přesto by chtěl přistoupit k večeři Páně, pro případ, že by se mýlil a křesťanství mělo pravdu.⁵³

Pastor Gerecke Göringovu žádost odmítl: „Připomněl jsem mu, že pouze plně kající člověk může přistoupit k večeři Páně. Opáčil, že žádný německý pastor ho nikdy neodmítl. ‚Nemohu Vás s čistým svědomím připustit k večeři Páně, jelikož

⁴⁹ Tamtéž, s. 19.

⁵⁰ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 99–100.

⁵¹ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, s. 123.

⁵² GILBERT, Gustave Mark, *Norimberský deník*, s. 132.

⁵³ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 169–170.

popíráte Ježíše Krista, který tuto svátost ustanovil. Můžete být členem církve, ale nevěříte v Krista a nepřijal jste ho jako svého Spasitele. Z tohoto důvodu nejste křesťan a jako křesťanský pastor Vás nemohu připustit k večeři Páně.“⁵⁴

Ještě téže noci spáchal Hermann Göring sebevraždu. V dopise na rozloučenou, který pastorovi zanechal, se snažil svou sebevraždu obhájit a žádal pastora, aby utěšil jeho rodinu: „Dlouho jsem se modlil k Bohu a cítím, že jedním správně. [...] Prosím, utěšte mou ženu a ujistěte ji, že nešlo o žádnou obyčejnou sebevraždu, a že si má být jistá, že mne Bůh ve své milosti přijme. [...] Bůh Vám žehnej, drahý pastore.“⁵⁵

4. Závěrem

Jak již bylo uvedeno výše, pastorační péče, kterou oba kaplani vězněným nacistům poskytovali, měla velký význam, a to navzdory tomu, že někteří vězni tvrdošíjně jakoukoliv duchovní péči odmítali. Odpor některých nacistů však nebyl jediným problémem, s nímž se oba kaplani setkali.

Jejich přítomnost v norimberské věznici byla trnem v oku i pro některé představitelé Sovětského svazu, kteří jednak v duchu fanatického ateismu odmítali pastorační péči jako celek, a jednak nesouhlasili s tím, že oba kaplani jsou občany Spojených států. Zvláště pastor Gerecke se po Göringově sebevraždě dostal do sovětského hledáčku, jelikož byl jedním z posledních, kdo bývalého říšského maršála v jeho cele navštívil, a Sověti usuzovali, že to byl právě kaplan, kdo Göringovi doručil kapsli s jedem (tyto fámy však byly během vyšetřování přesvědčivě vyvráceny).⁵⁶

Opomíjet nelze ani to, že oba kaplani neposkytovali pastorační péči pouze vězněným nacistům, ale rovněž i duchovní útěchu jejich rodinám, o čemž svědčí vzpomínky pastora Gereckeho, které popisují jeho vztah k manželkám a dětem obžalovaných. Otec O'Connor a pastor Gerecke rovněž sepsali žádost, na jejímž základě byla rodinám vězňů umožněna návštěva ve věznici těsně před vynesením rozsudku.⁵⁷ Poté, co von Ribbentrop přesvědčil svou ženu, aby souhlasila s tím,

⁵⁴ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, s. 129.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ TOWNSEND, Tim, *Mission at Nuremberg*, s. 174–175.

⁵⁷ JORDAN, Brian, *Chaplain at Nuremberg*, ‘You absolve them of their sins, not of their actions’, dostupné na: <<https://perma.cc/C8ET-JM9N>> (1. 7. 2018).

aby byly jejich děti pokřtěny, pomohl jí právě pastor Gerecke s přípravou křtu v nedalekém norimberském kostele, ačkoliv k němu Annelies von Ribbentrop během celého procesu projevovala neskrývané nepřátelství.⁵⁸

Působení mezi vězni prospělo rovněž to, že se oba kaplani rychle spřátelili a dokázali spolu výborně spolupracovat. O tom svědčí i to, že oba navštěvovali i vězně v péči druhého kaplana.⁵⁹

O pozitivním vztahu, který si vězni ke kaplanům vytvořili, nejlépe svědčí dopis, který sepsal během procesu bývalý vedoucí říšského rozhlasu, propagandista a jeden ze tří obžalovaných, kteří byli na konci procesu zproštěni obžaloby, Hans Fritzsche, Gereckeho manželce Almě. Bylo to v době, kdy se spekulovalo o tom, že pastor Gerecke bude vyřazen z aktivní služby a vrátí se zpět do Spojených států: „Drahá paní Gerecke, Váš manžel, pastor Gerecke, poskytuje duchovní péči nám, níže podepsaným obžalovaným luterského vyznání během Norimberského procesu. Činí tak již déle než půl roku. Slyšeli jsme, že nyní chcete, aby se Váš manžel po několika letech odloučení konečně vrátil domů. Vašemu přání dobře rozumíme, jelikož také máme manželky a děti. I přesto Vás žádáme, abyste své přání znovu spojit svou rodinu na chvíli pozdržela. Prosíme, vezměte v potaz, že nyní nemůžeme Vašeho muže postrádat. Během uplynulých měsíců vůči nám projevil takovou laskavost a přátelskost, že bez něho nemůžeme být v tomto prostředí, v němž s námi každý kromě něho jedná s předsudky, chladnou otažitostí a nenávistí. Náš drahý kaplan Gerecke je pro nás důležitý nejenom jako duchovní, ale i jako svědomitý muž, což Vám jako jeho ženě jistě nemusíme vysvětlovat. Zkrátka ho máme velmi rádi. V této části procesu je nemožné, aby kdokoliv jiný než on narušil zdi, které byly kolem nás vystavěny, a které jsou v duchovním smyslu ještě silnější než ve smyslu fyzickém. Proto Vás prosíme, nechte ho s námi. Pokud přinesete tuto oběť, budeme Vám všichni hluboce zavázáni. Přejeme jen to nejlepší Vám i Vaší rodině. Bůh Vám žehnej.“⁶⁰

Tento dopis podepsalo všech jednadvacet vězňů, tedy nejenom evangeličtí vězňi, ale i vězni v péči otce O'Connora a dokonce i ti, kteří jakoukoliv duchovní péči

⁵⁸ Pastor Gerecke ji ve svých vzpomínkách označoval jako „tu nejvíce bezbožnou ženu, jakou kdy poznal“. Srov. GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 58.

⁵⁹ Tamtéž, s. 19.

⁶⁰ RAILTON, Nicholas M., *Henry Gerecke and the Saints of Nuremberg*, s. 126–127.

svěřepě odmítali, což vedlo paní Gerecke k tomu, aby svého manžela přesvědčila, aby v Norimberku zůstal.⁶¹

Cílem tohoto článku je poukázat na mimořádnou důležitost činnosti vězeňských kaplanů, která má nesmírný význam i v těch případech, kdy mají kaplani poskytovat pastorační péči těm nejsvěřepějším a nejhorsším představitelným zločincům.

Resumé

Autor se ve svém článku zabývá otázkou pastoračního působení dvou amerických vězeňských kaplanů, katolického a evangelického, působících v norimberském vězení během Norimberského procesu. Článek zkoumá události, které vedly k příchodu kaplanů do Norimberku, a duchovní péči, kterou poskytovali vězněným nacistům během procesu. Předmětem zkoumání je rovněž přístup jednotlivých nacistických zločinců k poskytované pastorační péči a náboženství obecně. Opomenuta není ani péče, kterou kaplani poskytovali rodinám vězňů. Cílem tohoto článku je poukázat na mimořádnou důležitost činnosti vězeňských kaplanů, která má nesmírný význam i v těch případech, kdy mají kaplani poskytovat pastorační péči těm nejsvěřepějším a nejhorsším představitelným zločincům.

Summary

Activities of Prison Chaplains During the Nuremberg Trial

The author discusses the pastoral activity of two American prison chaplains, Catholic and Evangelical Lutheran, working in Nuremberg's prison during the Nuremberg trial. The article explores events that led to the arrival of the chaplains to Nuremberg and the spiritual care they provided to the Nazi prisoners during the trials. Attention is also paid to the approach of individual Nazi criminals to pastoral care and to religion in general. The care that the chaplains provided to families of the prisoners is not omitted in the article. The aim of the text is to highlight the extraordinary importance of prison chaplains' activities that are of immense importance, even in cases in which chaplains must provide pastoral care to the most tenacious and worst criminals imaginable.

Zusammenfassung

Die Tätigkeit der Gefängniskapläne während des Nürnberger Prozesses

Autor befasst sich in seinem Beitrag mit der seelsorgerlichen Tätigkeit von zwei amerikanischen Gefängniskaplänen (eines katholischen und eines evangelischen) in den Räumlich-

⁶¹ GERECKE, Henry Fred, MERLE, Sinclair, *I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs*, s. 57.

keiten des Nürnberger Gefängnisses während des Nürnberger Prozesses. Im Artikel werden die Ereignisse, die die Ankunft der Kapläne verursachten, und die an gefangene Nationalsozialisten gezielte Seelsorge analysiert. Geforscht werden auch die Reaktionen der einzelnen nationalsozialistischen Verbrecher auf die geleistete Seelsorge und auf Religion allgemein. Inbegriffen wird auch die Seelsorge für die Familienmitglieder der Gefangenen. Artikel hebt die außerordentliche seelsorgerliche Rolle der Gefängniskapläne, die sie auch in Bezug auf die willkürlichsten und schwerwiegendsten Verbrecher spielten, hervor.

Riassunto

L'attività di cappellani carcerari durante il processo di Norimberga

Nel suo articolo, l'autore si occupa della questione di attività pastorali svolte da due cappellani carcerari, di cui uno cattolico e l'altro protestante, attivi nel carcere di Norimberga durante il processo di Norimberga e la cura pastorale per nazisti incarcerati durante il processo. L'oggetto dell'attenzione è anche l'atteggiamento di singoli criminosi nazisti verso la cura pastorale e verso la religione in generale. Non si omette nemmeno la cura che i cappellani amministrarono ai familiari degli imprigionati. Lo scopo dell'articolo è quello di far vedere l'importanza eccezionale dell'attività di cappellani carcerari che non viene meno nemmeno nei casi dove devono fornire i loro servizi ai criminosi accerrimi, rei dei crimini più feroci.

Klíčová slova: vězeňští kaplani, pastorační činnost, Norimberský proces, Sixtus O'Connor, Henry Gerecke, mezinárodní právo trestní, Sbor kaplanů Armády Spojených států amerických

Keywords: prison chaplains, pastoral care, Nuremberg trials, Sixtus O'Connor, Henry Gerecke, international criminal law, Chaplain Corps of the United States Army

Autor

Mgr. Jan Beránek, narozen roku 1992, působí jako interní doktorand na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Je činný ve Společnosti pro církevní právo a zároveň pracuje jako vyšší soudní úředník na Krajském soudě v Praze. Předmětem jeho vědeckého zájmu jsou dějiny mezinárodního práva trestního se zaměřením na první polovinu 20. století a snahy o potrestání nacistických zločinců.

Mgr. Jan Beránek, born in 1992, is an internal doctoral student in the Department of Legal History of the School of Law of Charles University in Prague. He is active in the Church Law

---

Society and works as a senior judicial officer at the Regional Court in Prague. The subject of his scientific interest is the history of international criminal law, with a focus on the first half of the 20th century and efforts to punish Nazi criminals.

Mgr. Jan Beránek, geboren in 1992, ist als interner Doktorand am Lehrstuhl für Rechtsgeschichte der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag tätig. Er engagiert sich in der Gesellschaft für Kirchenrecht und arbeitet als Gerichtsbeamter am Bezirksgericht in Prag. Seine wissenschaftliche Forschung zielt auf die Geschichte des völkerrechtlichen Strafrechts mit Schwerpunkt in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts und in Bezug auf Bestrafung der nationalsozialistischen Verbrecher ab.

Mgr. Jan Beránek, nato nel 1992, assistente di ricerca interno presso la cattedra della storia di diritto della Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga. È attivo nella Società del Diritto canonico e lavora da ufficiale giudiziario presso la Corte regionale di Praga. L'oggetto del suo interesse scientifico è storia del diritto penale internazionale, innanzitutto nella prima parte del secolo XX e sforzi a punire i crimini nazisti.

Mgr. Jan Beránek

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

nám. Curieových 901/7

116 40 Praha 1

e-mail: honza.beranek@volny.cz